

Fogyasztói kosár vizsgálat eredményeit összefoglaló és javaslattevő csomag

MUNKACSOMAG MEGNEVEZÉSE: *T03 - A népegészségügyi termékadó (NETA) hatásvizsgálata, általános kutatás módszertan és kutatói adatbázisok, és a pályázat többi munkacsomagját érintő kutatások/felmérések*

PRODUKTUM KÉSZÍTŐJE(I): *Bakacs Márta*

KÉSZÍTÉS DÁTUMA: 2020. 09. 23.

ELŐTERJESZTŐ: *Bakacs Márta epidemiológus, munkacsomagvezető*

Bakacs Márta

Munkacsomagvezető

A PROJEKT SZAKMAI VEZETŐJEKÉNT JÓVÁHAGYOM:

[Signature]

Szakmai vezető

A PROJEKT TANÁCS DÖNTÉSE ALAPJÁN JÓVÁHAGYOM:

[Signature]

Projekt Tanács
elnök

Dr. Szentiványi Mátyás
főigazgató

Fogyasztói kosár vizsgálat eredményeit összefoglaló és javaslattevő csomag

ORSZÁGOS GYÓGYSZERÉSZETI ÉS ÉLELMEZÉS-EGÉSZSÉGÜGYI INTÉZET

AZ EFOP-1.8.10-VEKOP-17-2017-00001 SZÁMÚ KOMPLEX EGÉSZSÉGVÉDELEM ÉS SZEMLELETFEJLESZTÉS A TÁPLÁLKOZÁS ÉS GYÓGYSZERFOGYASZTÁS TERÜLETÉN

ELNEVEZÉSŰ KIEMELT PROJEKT KERETÉBEN KÉSZÜLT

TARTALOM

1	Bevezető.....	4
2	Fogyasztói kosár vizsgálat összefoglalója	6
2.1	A vizsgálat célja.....	6
2.2	A vizsgálatban használt adatbázisok bemutatása	6
2.3	Eredmények összefoglalása	8
3	A fogyasztói kosár vizsgálat értékelését befolyásoló limitációk	12
4	Javaslatok	13
4.1	Nemzetközi javaslatok az élelmiszeradók monitorozására	13
4.2	Javaslatok a magyar népegészségügyi termékadó monitorozásának előmozdítására	14
4.2.1	Fogyasztás felmérése.....	14
4.2.2	Adatgyűjtések kiterjesztése	16
4.2.3	Elemzés, értékelés	17
4.2.4	Adatgyűjtés szabályozása.....	18

1 Bevezető

A globális trendekhez hasonlóan hazánkban is a krónikus, nem fertőző megbetegedések jelentik a legnagyobb népegészségügyi problémát. A leggyakrabban előforduló kórképek, mint például a 2-es típusú cukorbetegség, magas vérnyomás, szív- és érrendszeri valamint daganatos megbetegedések kialakulását és progresszióját jelentős mértékben befolyásolja a táplálkozás, valamint az egyén tápláltsági állapota. A helyes, életkorhoz igazodó táplálkozással biztosíthatjuk a megfelelő tápanyagbevittelt és késleltethetjük a szervezet funkcionális hanyatlását, megelőzhetjük a különböző betegségek kialakulását.

Az egészséges táplálkozás elősegítésére világszerte egyre több ország alkalmaz fiskális intézkedéseket. Az Egészségügyi Világszervezet szerint az élelmiszeradók és bizonyos termékek ártámogatása költséghatékony populációs intervenciónak tekinthetők, melyekkel a nem fertőző betegségek kockázati tényezői csökkenthetők. Az OECD álláspontja szerint az ilyen gazdasági eszközök szerves részét kell, hogy képezzék az elhízás megelőzését célzó stratégiáknak. Több nemzetközi szervezet felhívja a figyelmet arra, hogy az egészségtelen – magas zsír-, cukor-, sótartalmú – élelmiszerek megadóztatása hatékony eszköz lehet az egészséges táplálkozás előmozdításában, így a táplálkozásfüggő betegségek jelenlegi krízisére arányos válasz az egészségtelen élelmiszerekre kivetett adó.

Magyarországon 2011. szeptemberében lépett hatályba „a népegészségügyileg nem hasznos élelmiszerek fogyasztásának visszaszorítása és az egészséges táplálkozás előmozdítása” valamint „az egészséges élelmiszerek választékának elérhetővé tétele és az egészségügyi szolgáltatások, különösen a népegészségügyi célú programok finanszírozásának javítása” céljából bevezetett 2011. évi CIII. törvény a népegészségügyi termékadóról (a továbbiakban: NETA).

Egy évvel a NETA hatálybalépését követően, majd 2014-ben készült hatásvizsgálat, mely a lakosság fogyasztásában, attitűdjében valamint a kapcsolódó adóbevételekben bekövetkező változások illetve a gyártóknál és forgalmazóknál jelentkező gazdasági hatások kimutatását célozta. Az első hatásvizsgálat eredményei kimutatták, hogy a bizonyítottan egészségkockázatot hordozó összetevőt tartalmazó

termékek kínálata és forgalma lecsökkent; a lakosság csökkentette e termékek fogyasztását; a tervezett adóbevételek befolytak. A második hatásvizsgálat rámutatott, hogy a NETA lakosságra kifejtett hatása hosszabb távon is kimutatható volt; a fogyasztás-csökkenés okai közül többen említették, azt az okot, hogy egészségtelen a termék fogyasztása; a helyettesítők többsége egészségesebb alternatívát választott. A tervezett adóbevételek befolytak, melynek jelentős hányadát, 83%-át a 35 legtöbbet adózó vállalkozás fizette.

2018-ban az EFOP-1.8.10-VEKOP-17-2017-00001 számú, „*Komplex egészségvédelem és szemléletfejlesztés a táplálkozás és gyógyszerfogyasztás területén*” elnevezésű kiemelt projekt keretében zajlott a NETA harmadik hatásvizsgálata. Ennek során – a korábbi hatásvizsgálatokhoz hasonlóan, de új elemekkel is bővülve – részletesen áttekintésre került az élelmiszeradókkal kapcsolatos nemzetközi szakirodalom, online és mélyinterjúk felmérés készült a NETA termékeket gyártó vállalkozásokkal, az elérhető adatbázisok felhasználásával gazdasági elemzés készült a feltételezhetően NETA-t fizető cégek gazdasági teljesítményéről, kérdőíves lakossági felmérés zajlott, mely során a NETA hatálya alá tartozó termékek aktuális fogyasztását, a NETA és a törvény hatálya alá tartozó élelmiszerek ismertségét, a termékek vásárlásának okai kerültek a kutatás fókuszába. Mindezeket túl lehetőség nyílt a GfK Hungária háztartáspaneljében (ConsumerScan) gyűjtött, idősoros fogyasztási adatok elemzésére (Fogyasztói kosár vizsgálat).

A jelentés célja, hogy összefoglalja a hazai élelmiszerfogyasztási és vásárlási szokások NETA szempontú elemzésének eredményeit, és módszertani javaslatokat fogalmazzon meg a NETA monitorozásának fejlesztésére.

2 Fogyasztói kosár vizsgálat összefoglalója

2.1 A vizsgálat célja

A „Fogyasztói kosár vizsgálat háztartás panel adatok statisztikai elemzése” című tanulmány célja a NETA által érintett termékek fogyasztásának, fogyasztási szerkezetének és a termékek árának vizsgálata volt a NETA bevezetését megelőző évben (2010), és az azt követő időszakban (2012, 2015, 2018 években).

2.2 A vizsgálatban használt adatbázisok bemutatása

A tanulmány elkészítéséhez elsődlegesen a GfK Hungária háztartáspanel (ConsumerScan) adatok kerültek felhasználásra. Az adatgyűjtés 2000 fő vásárlásainak folyamatos nyomon követése alapján áll össze, azonban az adatgyűjtés kizárólag az otthoni fogyasztásra szánt termékekre terjedt ki és nem tartalmazza az egyéb, out-of-home fogyasztást.¹ A vizsgált háztartások mintáját úgy alakítják ki, hogy az több szempont (településméret, háziasszony életkora, régió, háztartás mérete, 14 év alatti gyermek jelenléte) szerint reprezentálja a magyar háztartásokat.

A kiindulási adatbázis tartalmazta az egyes termékcsoportok éves forgalmát, a vásárlási volument és a vásárlók számát. Ahol az adatgyűjtés sajátosságai megengedték, ott a termékcsoportokon belül megkülönböztettek a NETA hatálya alá tartozó és a törvény hatálya alá nem tartozó alcsoportokat is. Az elemzést az 1.számú táblázatban bemutatott termékcsoportokra végezték el.

¹ Ilyen out-of-home fogyasztás például egy vendéglátóhelyen történő fogyasztás, de egy utcán megivott üdítőital is.

1. táblázat: A vizsgálatba bevont a NETA hatálya alá és a NETA hatálya alá nem tartozó termékcsoportok

	NETA termék	Nem NETA termék
FMCG ² termékek összesen		
Ásványvíz		X
Gyümölcsle (1-24% gyümölcsstartalommal)	X	
Gyümölcsle (25-100% gyümölcsstartalommal)		X
Szénsavas üdítőitalok (normál)	X	
Szénsavas üdítőitalok (light)		X
Energiaitalok	X	
Étcsokoládé (táblás vagy figurás)		X
Egyéb csokoládé (nem ét tábla/figura, +szeletes csokoládék, pralinék)	X	
Édes keksz, ostya (normál)	X	
Édes keksz, ostya (diétás)		X
Sós keksz, ropi, perec	X	
Sós snack (chips, extrudált, popcorn, egyéb)	X	
Hagyományos cukrozatlan kakaópor		X
Instant kakaópor	X	
Pálinka és Unicum ³		X
Egyéb párlat, szeszes ital ⁴	X	
Alkoholos frissítők (cider, koktélok)	X	
Ízesített sör (alkoholos)	X	
Ízesített sör (alkoholmentes)	X	
Sör (normál, alkoholos)		X ⁵
Só		X
Cukor		X

² Fast moving consumer goods. Gyorsan forgó fogyasztási cikkek. Lényegében az élelmiszerek és a vegyi áruk.

³ 2019. január 1.-től tartozik a NETA hatálya alá

⁴ 2015. január 1.-től

⁵ 2018

Az adatok különféle demográfiai bontásokban is elérhetőek voltak:

- Régió (Közép-Magyarország, Nyugat-Magyarország, Kelet-Magyarország),
- Háztartás létszáma (1 fő, 2 fő, 3 fő, 4 vagy több fő),
- Településméret (Budapest, legalább 50 ezer fő, 5000-49 999 fő, 5 ezer fő alatti),
- Háztartásfő legmagasabb iskolai végzettsége (alapfokú, középfokú, felsőfokú),
- Háztartásfő gazdasági aktivitása (aktív, inaktív),
- Háztartás egy főre jutó jövedelme alapján képzett decilisek.

A forgalom és az értékesített volumen alapján kiszámíthatók voltak az átlagárak, azonban fontos megjegyezni, hogy az árak valójában az aktuális fogyasztással súlyozott átlagárak. Az árváltozások idősoros vizsgálatára – állandó súlyozás híján – az adatbázis korlátozottan alkalmas, hiszen az árváltozások és a termékcsoporton belüli mennyiségi módosulások (pl. magasabb minőségű termékre való áttérés) elválasztása nem volt lehetséges. Az árak vizsgálatánál ezt a korlátot figyelembe kell venni.

A GfK adatai mellett a fogyasztás alakulásának elemzésekor figyelembe vették a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) adatait is. A Magyarország területén NETA köteles élelmiszert forgalomba hozó vállalkozásoknak jelenteniük kell a NAV felé a forgalomba hozott termék mennyiségét, hiszen ez képezi az adófizetési kötelezettségük alapját. A NAV adatai tehát jól mutatják, hogy az egyes években mennyi NETA köteles termék került forgalomba Magyarországon.

A GfK és a NAV adatai mellett esetenként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által publikált adatokat is felhasználták.

2.3 Eredmények összefoglalása

2010-ben FMCG termékekre egy átlagos magyar lakos évi 287 974 Ft-ot költött a GfK adatai alapján. Ezen belül, a később (2011-ben) NETA

kötelessé vált termékekre 18 078 Ft-ot költött egy magyar lakos, mely nem tartalmazza a majd csak 2015-ben a NETA körbe kerülő alkoholtermékeket. A különböző szocio-demográfiai csoportok mentén végzett elemzések alapján megállapítható, hogy 2010-ben a majdani NETA termékekre fordított költségek forint összege:

- az egyfős háztartások esetén volt a legnagyobb,
- a felsőfokú végzettségűek költsége volt a legmagasabb, de az alacsonyabb végzettségűek költsége magasabb volt, mint a középfokú végzettségűeké,
- a nagyobb jövedelemmel rendelkező háztartások többet költöttek, mint az alacsonyabb jövedelműek,
- régiók szerint nem voltak jelentős eltérések a majdani NETA termékekre elköltött összegekben,
- a település nagyságával egyenes arányban növekednek a költségek, a Budapesten élők esetén volt a legmagasabb.

A teljes FMCG költségből a később NETA hatálya alá került termékek részesedése 2010-ben átlagosan 6,3% volt, vagyis az FMCG költségek 6,3%-a vált NETA kötelessé 2011-ben. A különböző társadalmi csoportok esetében megállapítható, hogy:

- a nagyobb, 3 fő fölötti létszámú háztartások esetén a legnagyobb ez a részarány,
- minél magasabb a háztartásfő iskolai végzettsége, annál kisebb a majdani NETA termékek részaránya a teljes FMCG költségből,
- az alacsonyabb jövedelműek költségeik nagyobb arányát fordították a majdani NETA termékekre, mint a magasabb jövedelműek,
- a budapesti és Pest megyei háztartásoknál volt a legalacsonyabb, míg Kelet-Magyarországon a legmagasabb a majdani NETA kötelessé váló költségek részesedése,
- a nagyobb településeken arányaiban kisebb volt a később NETA kötelessé vált termékek részesedése az összes FMCG költségből.

2010-ben a később NETA kötelessé váló termékek és a NETA hatálya alá nem kerülő, hasonló termékek fogyasztására jellemző volt, hogy a később NETA köteles termékek fogyasztása, mint a tejsokoládé, a cukrozott kakaópor, az alacsony gyümölcstartalmú gyümölcslevek, a cukrozott üdítőitalok és az egyéb alkoholos italok nagyobb volt, mint a később a NETA körből kimaradó étcsokoládék, cukrozatlan kakaópor, magas gyümölcstartalmú gyümölcsitalok, a light üdítőitalok és a gyümölcspálinka és unikum típusú alkoholos italoké. A szénsavas üdítőitaloknál és a csokoládéknál volt igen jelentős a termékcsoport-párok közti fogyasztáskülönbség, míg a többi esetben viszonylag kisebb volt.

Az árak elemzése alapján megállapítható, hogy a NETA minden érintett termék esetén beépült az árakba. A csokoládék, édes kekszek, szénsavas üdítőitalok, sós keksz és a sör esetén a NETA azonnal beépült a fogyasztói árakba, míg a gyümölcsitalok, az energiatotalok, a sós snackek és az ízesített sörök esetén néhány év alatt történt meg a folyamat.

Az árak emelkedése ellenére a fogyasztás hosszútávú visszaesése szinte semelyik termék kategória esetén sem látható. Ennek elsődleges oka lehet a jövedelmek intenzív növekedése, illetve a NETA hatálya alá tartozó termékek luxusjóságnak jellege. Utóbbi azt jelenti, hogy a termékek fogyasztása érzékeny a jövedelmek változására, és a termékekre költött összeg a jövedelememelkedésnél jobban nő.

A fogyasztási és költési adatok alapján a csokoládék, a szénsavas üdítőitalok, az energiatotalok, a sós snackek, a sós kekszek és a szeszes italok luxusjóságnak tekinthetők, ennek megfelelően pedig fogyasztásuk jelentősen emelkedett 2012 után.

Ezzel szemben az édes kekszek, az instant kakaóporok, a gyümölcsitalok és a sör esetén a fogyasztói költségek növekedése a jövedelemnövekedés alatt maradt (ún. létszükségleti jóságnak). E termékek esetén az árak szerepe jelentősebb, tehát a NETA fogyasztáscsökkentő hatása is erősebb lehetett.

Azokban az esetekben, amikor egy termék kategórián belül megkülönböztethető NETA köteles és nem NETA köteles termékcsoport is (csokoládék, kakaóporok, gyümölcslevek, szénsavas üdítőitalok, szeszes italok),

kivétel nélkül mindegyik termék esetén az látható, hogy a NETA bevezetése utáni évben a NETA köteles termékek fogyasztása kevésbé nőtt vagy jobban visszaesett, mint a nem NETA köteles párjaiké.

Ez a hatás ugyanakkor a csokoládéknál és a kakaóporoknál idővel eltűnt. A gyümölcslevek, a szénsavas üdítőitalok és a szeszes italok esetében azonban ez hosszabb távon is érezhető. Az első két termékcsoporthoz (gyümölcslevek és szénsavas üdítők) ez a hatás ugyanakkor a jövedelmek növekedésének és a fogyasztói preferenciák változásának is betudható, nem feltétlenül csak a NETA eredménye.

A fogyasztói költségek vizsgálata alapján az látható, hogy 2010-ről 2018-ra a NETA köteles termékekre költött abszolút összeg jelentősen (63%-kal) nőtt. Ezzel együtt az összes FMCG kiadáshoz viszonyítva átlagosan 6,3%-ról 8,4%-ra emelkedett a NETA köteles termékek részesedése (a termékkör bővülésének hatását végig figyelmen kívül hagyva).

Összefoglalóan megállapítható, hogy a NETA minden érintett termék esetén azonnal vagy néhány éven belül beépült az árakba. Az árak emelkedése ellenére a fogyasztás visszaesése szinte semelyik termék kategória esetén sem látható. Ennek elsődleges oka a jövedelmek intenzív növekedése, illetve a NETA hatálya alá tartozó termékek luxusjóság jellege, vagyis hogy a termékek fogyasztása érzékeny a jövedelmek változására, és a termékekre költött összeg a jövedelememelkedésnél jobban nő. Ilyen terméknek tekinthetők a csokoládék, a szénsavas üdítőitalok, az energiatotalok, a sós snackek, sós kekszek, és a szeszes italok, így ennek megfelelően fogyasztásuk jelentősen emelkedett 2012 után. Ezzel szemben az édes kekszek, az instant kakaóporok, a gyümölcsitalok és sör esetén a fogyasztói költségek növekedése a jövedelemnövekedés alatt maradt (ún. létszükségleti jóságok). E termékek esetén az árak szerepe jelentősebb, tehát a NETA fogyasztáscsökkentő hatása is erősebb lehetett. Ahol megkülönböztethető volt NETA köteles és nem NETA köteles termékcsoporthoz (csokoládék, kakaóporok, gyümölcslevek, szénsavas üdítőitalok, szeszes italok), kivétel nélkül, mindegyiknél rövid távon (a törvény bevezetése utáni évben) a NETA köteles termékek fogyasztása kevésbé nőtt vagy jobban visszaesett, mint a nem NETA köteles párjaiké. Ennek ellenére 2010-ről 2018-ra a NETA

köteles termékekre költött abszolút összeg és a NETA köteles termékek fogyasztói kosárból való részesedése is jelentősen nőtt (a termékkör bővülésének hatását végig figyelmen kívül hagyva).

3 A fogyasztói kosár vizsgálat értékelését befolyásoló limitációk

A fogyasztói kosár vizsgálat célja volt a NETA termékek fogyasztásának, a termékek árának, mindezek időbeli változásának, valamint a fogyasztást és a költést befolyásoló társadalmi-gazdasági tényezőknek a vizsgálata.

Az ennek során felhasznált adatok – az adatgyűjtések módszertanából fakadóan, vagy az adatbeszerzés magas költsége miatt – sok esetben korlátozottan voltak alkalmasak a hatásvizsgálat céljainak maradéktalan elérésére. Ilyen limitáló tényező, hogy a GfK Háztartáspanelje kizárólag az otthoni fogyasztásra szánt termékekre terjed ki és nem tartalmazza az egyéb, out-of-home fogyasztást, ami különösen az alkoholos italok vagy az üdítőitalok esetében, nem elhanyagolható, sőt akár annál nagyobb mennyiség is lehet. A vizsgálatba bevont termékek nem fedték le az összes NETA által érintett terméket, így az ételízesítők, a szörpök és a gyümölcsíz nem szerepelt az elemzésben. E termékek esetében egyrészt egyáltalán nem lehetett a NETA érintettséget detektálni, másrészt a vásárlás alacsony gyakorisága miatt a tényleges fogyasztás jelentősen alulbecsült lehet. Mindemellett azt is figyelembe kell venni, hogy a többi termékcsoport meghatározásakor sem lehetett teljesen pontos szelekciót végezni a NETA fizetési kötelezettség szerint, így ennek következtében például egy receptúra fejlesztés eredményeként megváltozott összetételű, de azonos nevű termék időben is átkerülhetett NETA kötelesebből nem NETA kötelesebbé (üdítőitalok esetén ismert folyamat), amelyet az adatbázis nem követett le.

A forgalom és az értékesített volumen alapján számított átlagárak esetében limitáló tényező volt, hogy az árak valójában az aktuális fogyasztással súlyozott átlagárak voltak. Az árváltozások idősoros vizsgálatára – állandó súlyozás híján – az adatbázis korlátozottan volt alkalmas, hiszen az árváltozások és a termékcsoporton belüli mennyiségi módosulások (pl. magasabb minőségű termékekre való áttérés) elválasztása nem volt lehetséges.

4 Javaslato

4.1 Nemzetközi javaslatok az élelmiszeradó monitorozására

Kutatások bizonyítják, hogy a nemzeti szintű népegészségügyi beavatkozások költséghatékonyasága a legnagyobb⁶, ugyanakkor ezek alapos tervezést és folyamatos figyelmet igényelnek. A NETA esetében a törvényalkotó célja az egészséges táplálkozás előmozdítása volt, így a törvény eredményességének, hatásának monitorozása elengedhetetlen, hogy a társadalmi-gazdasági környezet folyamatos változásait követve hatásos eszköz lehessen az élelmiszerek szelektív adóztatása a kitűzött célok eléréséhez, fenntartásához. Ezt támasztja alá a WHO 2017-es tanulmánya⁷, mely kiemeli, hogy hatékony és hosszútávon fenntartható népegészségügyi adó kizárólag a gazdasági szempontok, a fogyasztói és gyártói viselkedés alapos ismerete segítségével valósítható meg. Az élelmiszerek adóztatásának tervezése és hatásának monitorozása során az alábbi területekről javasolják az adatok gyűjtését:

1. az érintett és a helyettesítő termékek fogyasztói ár rugalmassága és keresztár rugalmassága,
2. bevételi rugalmasság (és a jövedelmi hatás) felmérése,
3. a várható egészségügyi hatások,
4. a költséghatékonyasági mutatók,
5. nem várt hatások monitorozása,
6. kapacitások az adóhatóságok részéről az új adónem kezelésére,
7. az új adó társadalmi, politikai elfogadottsága.

⁶ Masters R, Anwar E, Collins B, Cookson R, & Capewell, S. (2017). Return on investment of public health interventions: a systematic review. *J Epidemiol Community Health*, 71(8), 827-834.

⁷ WHO. World Health Organization Target 7: Halt the rise in obesity. In: *Global Monitoring Framework for NCDs*. WHO, World Health Organization; 2017.

4.2 Javaslatok a magyar népegészségügyi termékadó monitorozásának előmozdítására

A nemzetközi tapasztalatok és az eddigi magyar hatásvizsgálatok módszertanának figyelembevételével az alábbi területeken javasolt a NETA hatásvizsgálathoz kapcsolódó fogyasztóikosár-vizsgálat módszertani fejlesztése.

4.2.1 Fogyasztás felmérése

1) Kérdőíves módszertan fejlesztése

A NETA monitorozásának elengedhetetlen adatforrásai a hazai egészségi, tápláltsági állapot és táplálkozási szokások országosan reprezentatív felmérései. A felnőtt lakosságot célzó, rendszeresnek tekinthető országos táplálkozási felmérések mellett további specifikus célcsoportok, mint például a gyermekek felmérése is nélkülözhetetlen lenne a hatásvizsgálat teljeskörűvé tételéhez, figyelembe véve, hogy egyes NETA termékek, különösen a cukrozott üdítőitalok, édes és sós rágsálnivalók túlzott fogyasztása a gyermekkorban alapvetően meghatározhatja aktuális és felnőttkori táplálkozási szokásaikat, egészségi állapotukat.

Korábbi hatásvizsgálat tapasztalatai arra utalnak, hogy a NETA következtében drágábbá váló termékeket a fogyasztók hasonló, úgynevezett helyettesítő terméket vásárolnak. A kérdőíves felmérések adatgyűjtését nem csak a NETA által érintett termékek körére célszerű kiterjeszteni, hanem a helyettesítő (és az esetleg a későbbiekben támogatott) termékekre is.

2) Biomarker és élelmiszerkémiai mérések kiterjesztése

A táplálkozási vizsgálatok egyik nemzetközileg elfogadott módszere a háromnapos táplálkozási naplóval történő adatfelvétel, melyet több nemzetközi táplálkozási

vizsgálatban kiegészítenek biológiai mintavétellel^{8,9}. A vérből, vizeletből nagy pontossággal meghatározhatók olyan anyagcseretermékek, úgynevezett biomarkerek, melyek objektív indikátorai az egyes tápanyagok bevitelének. A módszer előnye, hogy a biomarkerek használatával lehetővé válik a költséghatékony, de kevésbé pontos táplálkozási naplók validálása, másrészt pontos képet adhat a krónikus nem fertőző megbetegedések kialakulásában fontos szerepet játszó egyes táplálkozási kockázati tényezők alakulásáról¹⁰. Az így gyűjtött adatok közvetlenül hozzájárulnak a táplálkozási szokások befolyásolására irányuló intervenciók egészséghatásának monitorozásához.

A népegészségügyi termékadó bevezetésére bizonyos gyártók szinte azonnal (pl. energiatalok) vagy akár igen rövid időn belül (pl. üdítőitalok) a termékek összetételének megváltoztatásával, az adóztatott tápanyagok (koffein, cukor, só) mennyiségének csökkentésével reagáltak, így ennek a reformulációs tevékenységnek a monitorozása szintén elengedhetetlen részét kell hogy képezze a NETA hatásvizsgálatnak. Ezt a termékek tápanyagösszetételének folyamatos, szisztematikus laboratóriumi mérése biztosíthatja. A NETA termékek vagy akár a reformuláció miatt a NETA hatálya alól kivont termékek, és a helyettesítő termékek összetételének pontos értékéről az élelmiszerkémiai laboratóriumi mérések adnak objektív információt. Az e termékekre irányuló tápanyagösszetételi mérések egyben szerves részét képezhetnék a kialakítandó Nemzeti Élelmiszerösszetételi Adatbázisnak is.

⁸ Federal Ministry of Health (Austria), University of Vienna: Austria Study on Nutritional Status 2010-2012. 2012.

⁹ JE.A. Yetley and C.L. Johnson: Folate and vitamin B-12 biomarkers in NHANES: history of their measurement and use. Am J Clin Nutr 2011;94(suppl):1S-10S.

¹⁰ Antal M.: A táplálkozás-epidemiológiában alkalmazható biokémiai mutatók Egészségtudomány, 2006. 50: 26-31.

4.2.2 Adatgyűjtések kiterjesztése

1) Pénztári számlaadatok

A NETA időszakos felülvizsgálatát segíthetné egy olyan online pénzügyi szakértői monitorozás, például a NAV online pénztári eladási adatok segítségével, amely a termékcsoporthoz soroláson túl akár az egyes alapanyagokra is kiterjedhetne.

A pénztáradatok felhasználásának alternatív formája lehet a kiskereskedelemben képződő adatok, vagyis a vásárlásokat igazoló blokkok adatainak gyűjtése és elemzése. A pénztári adatok elemzésével a vásárlói kosarak területi és időbeli összefüggéseit lehet vizsgálni. További, részletesebb elemzéseket eredményezne, ha a vásárlási adatok – a hatályos adatvédelmi jogszabályok maradéktalan betartása, az anonimitás biztosítása mellett – összekapcsolhatók lennének a nagyobb élelmiszeráruházlánccal által kiadott törzsvásárlói kártyák demográfiai és lakóhely adataival, mellyel lehetőség nyílna a vásárlási szokások mélyebb elemzésére.

2) Adózási adatok

Jelenleg a NAV aggregált adatokat tud szolgáltatni az adó alapját képező mennyiségekről és a befizetett adóról havi bontásban. Az adózási adatok további, részletesebb értékelését segítené, ha a befizetőkről – az adatvédelmi előírások betartása mellett – olyan háttéradat is megismerhető lenne, melyek segítik a gazdasági folyamatok jobb megértését, a különböző helyen képződő adatok (NAV, Elektronikus cégjegyzék) adatok összekapcsolásával részletesebb és pontosabb információk lennének elérhetőek a NETA termékeket gyártókról.

3) Élelmiszercímke-adatok

A javasolt élelmiszerkémiai laboratóriumi méréseken túl az élelmiszeripari gyártók reformulációs tevékenységének monitorozására alkalmas lehet az élelmiszercímkén jelölt tápanyagadatok gyűjtése, mely többféle módszerrel is történhet. Léteznek olyan

mobilalkalmazások¹¹, mellyel a boltok polcain lévő termékek adatairól helyszíni adatfelvétel és fényképek alapján gyűjtene adatot. E módszer hátránya, hogy humán erőforrás-igénye nagy, ezért megfontolandó olyan részben automatizált adatbányász módszerek (web scraping) fejlesztése, vagy nemzetközi projekthez történő csatlakozás^{12, 13}, mely pl. a nagyobb üzletláncok honlapjairól képes időszakosan, címke adatokat gyűjteni akár célzott termékekre, akár a termékek széles skálájára vonatkozóan.

4.2.3 Elemzés, értékelés

1) Elemző műhely kiépítése

A széleskörű adatgyűjtésen túl egy multidiszciplináris szakértői műhely felállítása javasolt, melyben a problémakör jellegzetességéből adódóan sokféle szaktudás (mint pl. táplálkozás- és élelmiszertudományi, közgazdasági, pénzügyi, szociológiai, pszichológiai, statisztikai) képviselteti magát. A műhely szakértői folyamatosan figyelik és elemzik a fogyasztási és eladási adatokat, és a különböző forrásokból származó adatok elemzése, értékelése alapján megalapozottan tudnak javaslatokat, ajánlásokat megfogalmazni a szükséges változtatásokra a döntéshozók részére, ezzel biztosítva a NETA fenntartható hatását.

¹¹ WHO. Commercial foods for infants and young children in the WHO European Region. 2019. https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/406452/CLEAN_Commercial-foods_03July_disclaimer_LV.pdf?ua=1 (Letöltve: 2020.08.25.)

¹² University of Oxford: foodDB. <https://www.ndph.ox.ac.uk/cnpn/research-projects/fooddb-and-myshop> (Letöltve: 2020.08.25.)

¹³ AGES - Österreichische Agentur für Gesundheit und Ernährungssicherheit GmbH. www.lebensmittellupe.at (Letöltve: 2020.08.25.)

2) Adattárház kialakítása

Összességében egy olyan integrált adattárház felállítása javasolható, mely az adóbevételi oldal mellett, a kereskedelmi, a fogyasztói oldalt, valamint a termékek összetételére vonatkozó és a kapcsolódó egészségügyi információkat is tartalmazza. Egy ilyen adattárház nyújt lehetőséget a különböző szakpolitikai döntések előkészítéséhez szükséges naprakész információk pontos és megbízható előállítására.

4.2.4 Adatgyűjtés szabályozása

Az elemzői műhely egyik igen jelentős feladata lenne, az adatgyűjtések szabályozásának olyan módosítására vonatkozó javaslatok kidolgozása, melyek a NETA hatásának pontosabb értékelését teszik lehetővé. Javasolható például a KSH háztartásstatisztikai adatgyűjtésének a nemzeti szintű népegészségügyi beavatkozások monitorozását támogató felülvizsgálata. A felülvizsgálat alapján javasolt lenne az adatgyűjtés módosítása oly módon, hogy a NETA termékek azonosíthatóan kerüljenek az adatfelvételbe.

Ehhez hasonlóan, a többi hazai élelmiszer-előállítással és -forgalmazással kapcsolatos adatgyűjtésben is célszerű lenne olyan jelzéseket bevezetni, amelyek lehetőséget biztosítanak a NETA (vagy helyettesítő) termékek eladásának nyomon követésére.